

РАЗДЕЛ 3. РЕГИОНАЛЬНЫЕ СМИ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

УДК 070

Проблеми функціонування україномовної преси Словаччини (середина ХХ - початок ХХІ століття)

Бідзіля Ю.М.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

У статті проаналізовано процес зародження, піднесення та проблеми сучасного функціонування україномовної преси в Словаччині.

Ключові слова: *мас-медіа, інформаційний простір, інформаційна політика, преса етнічних груп, етнічна самоідентифікація.*

Питання про специфіку функціонування україномовної періодики на території нинішньої Словацької республіки має тривалу історію, але й до цього часу не знайшло належної оцінки у працях вітчизняних журналістикознавців. Окремих проблем українського сегменту в інформаційному просторі Словаччини торкалися в своїх наукових розвідках А. Животко, О. Рудловчак, Ю. Бача [1], М. Мушинка [14], В. Габор [6], Ю. Ярмиш [13] О. Кушнір [8]. Найбільш ґрунтовні дослідження з цієї проблематики належать братиславській дослідниці українського походження М. Фоллріховій [15], щоправда, переважно у розтині історії розвитку української журналістики за межами України. Загалом проблеми функціонування української журналістики в Словацькій Республіці, у тому числі й медійної, залишаються на маргінесі, як словацької, так і української науки. Причин цьому є багато – від географічних до геополітичних, від внутрішньої національно-мовної політики Словаччини до зовнішньої політики України щодо статусу закордонних українців. А в останні роки ґрунтовному з'ясуванню та раціональному розв'язанню цієї проблеми слабо сприяє й квота культурницька та політична комунікація, яка склалася між Словаччиною та Україною. Допомога словацьким українцям з боку історичної батьківщини виявляється, як правило, в декларуванні підтримки народних звичаїв та номінативній участі представників українських дипломатичних установ у народнопоетичних фестивалях чи інших формах тамтешніх українців.

Усе наведене вище зумовлює *актуальність* та *новизну* нашого дослідження, але втім не претендує на абсолютну вичерпність та рецепти розв'язання всього спектру проблем, вирішення яких вимагає, як політичної волі керівників держав, так і значної фінансової допомоги.

Для глибшого уявлення про специфіку зародження та розвою української преси в Словаччині нам доведеться вдатися до короткого історичного екскурсу.

Передумови до розвитку українськомовної преси на території нинішньої Словаччини, так само, як і на Закарпатті, були зумовлені революцією 1848 року. До того часу інформаційний голод русинів-українців намагалися задовольнити чужомовними виданнями. Г.Стрипський вважав, що жвава торгівля, а відтак і комунікація у напрямку

від Пешта до Ужгорода через Кошиці зумовила заснування в останньому місті в 1838 році першої газети. Відповідно до тогочасних культурно-історичних умов газета виходила німецькою мовою і мала назву «Kashaur Kundshafblatt», а з 1 червня 1839 року – «Kashau-Eperieser Kundshafblatt» [див.: 6]. Згодом газета друкувала й угорський підзаголовок (1842): «Kassa-Eperjesi Ertesito» («Кошицько-Пряшівські відомості»). В 1870-х рр. часопис змінив назву на «Kassai Ujsag» («Кошицька газета»). Видання проіснувало тривалий час (до 1914 р.) і вже виконувало функцію інформування угорськомовного населення, значна частка якого мешкає в Кошицях і сьогодні.

Проте визначальну роль у зародженні та формуванні україномовних періодичних видань на території нинішньої Словаччини відіграв відомий будитель і просвітитель середини ХІХ століття О.В. Духнович, уродженець с. Тополя (тепер Гуменського округу СР). Значний внесок у справі поширення рідномовних видань відіграло засноване О. Духновичем «Літературне товариство Пряшівське», яке видавало та поширювало альманахи-календарі «Поздравление русинов» (1850-1854, 1857 рр.).

Першим офіційним часописом, що був якимось чином наближений до життя русинів-українців Словаччини став «Галичо-Рускій Вістник» (1849-1850), фінансований урядом Австрії. Редактором видання був Микола Устинович. Однак, через досі не з'ясовані обставини часопис припинив виходити, а уряд вирішив видавати у Відні інший: «Вісник, повременное письмо, посвящено политическому и нравственному образованию Русинов Австрийской держави». Редактором урядової газети для русинів, що виходила три рази на тиждень (вівторок, четвер і субота) був призначений Іван Головацький.

Олександр Духнович вітав редакцію нової газети і вважав її наставником, учителем, «начальником народа». Будитель бачив часопис посередником між урядом і народом, особливо у зворотному напрямі. Він вважав, що газета сприятиме у врегулюванні питання про надання русинам по обидва боки Карпат культурної автономії [див. дет.: 10 с. 64]. Згодом словацькі українці мали змогу читати «Земській Вістник», що виходив у Будині (1850-1859), його редактором був закарпатець Іван Раковський. Проте, газета не користувалася популярністю і він вирішив заснувати нову. Таким виданням стала «Церковна газета» (1856-1858), яку часто науковці визначають як першу «руську» газету на Закарпатті, хоч таке твердження є досить умовним. Часопис виходив щотижня, але був розрахований перш за все на священників, а тому в ньому публікувалися здебільшого передруки з російських видань статей релігійного змісту, проповіді, релігійні повчання, біографічні довідки про церковних діячів.

Уся подальша преса для словацьких українців розвивалася так само, як і для закарпатських, оскільки, в той чи інший спосіб вони перебували в межах одних і тих самих державних утворень. Дещо змінено статус пряшівських українців після Сен-Жерменської угоди (1919), коли вони увійшли до складу Словаччини як автономної складової Чехословацької республіки, а закарпатські українці перебували на правах такої ж автономії в складі Підкарпатської Русі.

Однак, оцінюючи цей історичний період в житті української громади в Словаччині, його не слід ідеалізувати, особливо щодо створення умов для розвитку української інформаційної сфери, та й загалом не варто перебільшувати чехословацьких потуг у розвитку тогочасної української культури. В цьому не були зацікавлені ані Прага, ані Братислава, а особливо на Пряшівщині – частині суцільної території етнічних українських поселень в Карпатах. Тому становище українців Пряшівщини «не поліпшилося й у слов'янській і, як багато хто хибно вважає, дуже ліберальній Чехословаччині. Адже саме з появою Чехословацької Республіки було завершено розчленування українського історичного Закарпаття, розпочате ще 1818-го угорськими політичними колами, коли з Мукачівської єпархії штучно виокремили понад 190 парафій, які й утворили Пряшівську єпархію. У 1919 році, незважаючи на

домовленості одного з ініціаторів приєднання Закарпаття до Чехословаччини Григорія Жатковича та Томаша Масарика, за якими все Закарпаття та Пряшівщина мали отримати статус єдиної автономної частини Чехословаччини, українські етнічні терени Південної Лемківщини було все ж приєднано до словацької частини Чехословацької Республіки» [2].

Переломний момент у розвитку української преси в Словаччині стався після завершення другої світової війни у 1945 році, коли пряшівські українці опинилися за кордоном, оскільки, Закарпаття було приєднано до Радянського Союзу. Проте, після встановлення на території Чехословаччини соціалістичних правил співіснування, значною мірою підтримувалась російськомовна преса, яка досить завзято друкувалася тут ще з 20-30-х років.

За часів соціалістичної Чехословаччини доля словацьких українців також не стала набагато щасливішою. Заборона та переслідування українства у міжвоєнний і воєнний періоди були на руку місцевим москвофілам, які майстерно маніпулювали подібністю традиційної самоназви місцевої людності «руський» (український) та етнонімом «русский» (російський). У повоєнний період пряшівські москвофіли були такими впливовими, що місцевих українців ще навіть на початку 1950-х часто офіційно вважали «руськими» й аж до 1954 року вони навчалися здебільшого не в українсько-, а в російськомовних школах та гімназіях. Сучасні представники старшої та середньої генерації українців Пряшівщини, виховані у школах, де панували москвофільський дух, російська мова або язичіє, і стали соціальною базою сучасного українофобського неорусинства [2].

З другої половини ХХ століття й до нині процес розвитку українських медіа на території Східної Словаччини не був рівномірним і мав етапи піднесення й розвою та падіння й стагнації й у залежності від цього відігравав більшу чи меншу роль в національно-культурному житті української громади. Після другої світової війни кермо Чехословаччини знову потрапило до рук Бенеша, а його «політика щодо національних меншин стала ще жорсткішою. Він одразу ж заборонив діяльність угорських та русофільських партій Бродія і Фенцика, а також офіційне вживання слів «Судети» і «Підкарпатська Русь». 15 тисяч українців із Пряшівщини було насильно переселено в Судети» [11]. Однак із просуванням до соціалізму, посиленням впливу СРСР національна політика щодо етнічних меншин лібералізувалася. В кожному із 250 українських сіл було відроджено школи. Одночасно створено ряд важливих для українського етносу ЧСР інституцій: Українську національну раду, театр у Пряшеві, радіо, музей української культури у Свиднику, науково-дослідний інститут, кафедру української мови та літератури при Пряшівському університеті, Піддуклянський ансамбль пісні і танцю, видавництво, спілку українських письменників. 1951 року засновано Культурний союз українських трудящих Чехословаччини, який у своєму апараті мав понад 70 штатних працівників. Стрімко розвивалися зв'язки з Радянською Україною. Ясна річ, усе це робилося не з доброї волі чехословацької влади, а на вимогу великого радянського сусіда, котрий у такий спосіб намагався посилити свій вплив на цій території. Українство Словаччини від цих геополітичних ігор мало велику користь.

Отже, після визволення Чехословаччини від фашизму все-таки сформувалися сприятливіші умови для створення чіткого медійного сегменту русинів-українців як значної національної меншини Чехословацької республіки. Упродовж семи років (1945-1951) було зафіксовано 8 україномовних газет і журналів, а також відновлено програми Української студії чехословацького радіомовлення.

Першими друкowanими ЗМІ для русинів-українців Словаччини після другої світової війни стали партійні газети: «Пряшевщина» (1945-1951), орган УНРП та російськомовний двотижневик «Демократический голос» (1945-1948, Пряшів) орган російсько-української секції демократичної партії.

За соціалістичними принципами пресі відводилося магістральне завдання як проповіднику, агітатору та пропагандисту комуністичних цінностей серед населення, а виняткова увага в цьому контексті приділялась популяризації нового способу життя та вихованню в новому дусі молоді. Саме цим зумовлена поява преси орієнтованої на дітей та юнацтво. До таких належать літературний місячник «Костер» (1946-1947, Прага), орган товариства карпаторуських студентів «Возрождение», політичний тижневик «Карпатская звезда» (1946-1947, друкувався в Празі), орган прогресивної молоді Пряшівщини, дитячий щомісячний журнал «Колокольчик – Дзвіночок» (1947-1950, Пряшів), орган Союзу молоді Карпат, з травня 1949 року орган Пряшівського ККЧСМ. Останній публікував досить велику кількість літературно-художніх творів [3]. Потреби всіх вікових груп дітей «намагався забезпечувати двотижневик «Піонерська газета» (1951-1968), який в ролі друкованого органу СЦК ЧСМ почав виходити в Братиславі 15 вересня 1951 року. Після 15 років роботи редакція перейшла в Кошиці, де перший номер вийшов 13 вересня 1966 року, від 16 вересня 1968 року виходить під назвою журнал для піонерів «Веселка», а від 1990 року виходить в Пряшеві» [15].

Інформаційні інтереси сільського україномовного населення колишньої Чехословаччини забезпечували три окружні газети: «Лабірські вісті» (1951-1960), в останній рік видання – «Лабірська газета», що виходили Межилабірцях; «Піддуклянський хлібороб» (1953-1960), а з 1960 року – «Піддуклянська газета» в Бардієві; «Підвигорлатська газета» (1960-1964) в Гуменному. Для віруючої громади русинів-українців друкувалися місячники: для православних – «Заповіт Кирила і Мефодія» (1946), далі «Свет православия» (1946-1952), а з січня 1958 року й до нині знову «Заповіт Кирила і Мефодія»; для греко-католиків – «Благовісник» (1946-1949). Останній часопис виходив майже як дубляж словацького видання «Слово». Одночасно «Благовісник» мав найбільший наклад (6000 примірників) серед релігійних видань колишньої Чехословаччини. Крім інформування він виконував функцію теологічної хрестоматії для греко-католицьких вірників.

Найбільш активну функцію щодо впровадження нового способу життя та господарювання серед партійних чиновників виконував щомісячник «На допомогу лекторам» (1956-1959), який видавав Братиславський інститут культури. Невід'ємною складовою видання були лекції про народне соціалістичне господарство. В 50-х рр. XX століття майже вся україномовна преса на території Чехословацької соціалістичної республіки стала дуже подібною до радянської періодики. Це стосувалося, як тематичного наповнення, так і поліграфічного оформлення.

Однак, не дивлячись на труднощі нового господарювання, двадцять повоєнних років, починаючи з 1947-го, українці Словаччини згадують із замилюванням. Попри всі недоліки того режиму, українство здобуло сприятливі умови для свого культурно-освітнього розвитку [див. дет.: 11].

Політика чехословацького уряду щодо національних меншин, а передусім до українців, значною мірою почала змінюватися у другій половині 60-х років минулого століття. Як не дивно, але початок цьому було закладено демократичними процесами «Празької весни» (чеськ. *Pražské jaro*, словац. *Pražská jar*), періоду політичної лібералізації в Чехословаччині, який тривав з 5 січня по 20 серпня 1968 року, й закінчився введенням в країну радянських військ та збройних сил інших країн Організації Варшавського договору (окрім Румунії).

Політичні реформи голови Федеральних Зборів ЧССР Александра Дубчека і його сподвижників (О. Шик, І. Пелікан, З. Млинарж та ін.), котрі прагнули створити «соціалізм з людським обличчям», не були повним відходом від колишньої політичної лінії, як це було в Угорщині 1956 року, однак радянськими керівниками сприймалися як загроза гегемонії Радянського Союзу в країнах Східної і Центральної Європи

і навіть його безпеці. В цей час у країні була істотно ослаблена цензура, повсюдно проходили вільні дискусії. Чехословаччина ж знаходилася в самому центрі оборонної лінії Варшавського блоку, і її можливий перехід на сторону супротивника під час холодної війни був недопустимий.

Українська громада Чехословаччини ще напередодні та в кілька місяців самої стадії «празької весни» через свої мас-медіа активно включилася в дискусії щодо демократизації чехословацького суспільства. В українській періодиці того часу жваво обговорюються проблеми національного самоусвідомлення («За що зайво обвинувачувати наших батьків» // Нове життя. – 1956. – № 53. – с. 4.), ставляться питання про неналежний рівень викладання в національних школах Чехословаччини української історії та літератури («На чому виховувати патріотів?» // Дружно вперед. – 1958 – № 7. – с. 5); про патріотичну складову у роботі вчителів («Вихователі народу» // Нове життя. – 1961. – № 3. – с. 2); про складну історичну долю українського населення Закарпаття («Притча про гілку» // Дружно вперед – 1961– № 5. – с. 21 та № 6. – с. 23), про намагання піднести українську літературу в ЧССР до рівня чехословацької («За правдиву літературу» // Дукля. – 1963. – № 3. – с. 56-59), про недоліки в господарському житті та прогалини шкільництва («Давайте вже конкретно». // Нове життя. – 1963. – № 32. – с. 3; «Потрібен не крок, а рішення» // Дружно вперед. – 1964. – № 7 – с. 5-6), проблеми виходу в ефір радіоношин для українців («У новому році нові проблеми» // Нове життя. – 1966. – № 2. – С. 1), про «наше незнання» історії та культури України й значення Т. Шевченка для українців («Не вона (Україна) бідна, а ми // Дружно вперед. – 1964. – № 9. – С 30.; «Шевченко між нами» // Дружно вперед. – 1964. – № 3. – С. 8-10).

Журналісти та працівники україномовних ЗМІ тогочасної ЧССР робили титанічні зусилля, щоб дати більше позитивної інформації суспільству про Україну. Більшість публікацій словацької україномовної періодици та радіо й телепрограм, майже від часу їх виникнення й до нині, – яскраве свідчення цьому. Інформування про деякі факти з історії України в словацькому суспільстві доходило інколи до курйозних випадків. Так у 1966 році словацьке радіо в Кошицях представило слухачам Тараса Бульбу космонавтом, а замість «українського» ансамблю оголосило «*umelecký*», що в перекладі означає «художній». Сьогодні такі недоліки не спричинили б особливого подиву й на загальнонаціональному вітчизняному ефірі, проте в той час серед словацьких українців така неосвіченість радіожурналістів викликала обурення й невдовзі на цю тему з'явилася критична інформація на першій шпальті газети «Нове життя»: «Про дві дрібниці: Куди поділося велике “У” і Тарас Бульба – космонавт?» (Нове життя. – 1966. – № 6. – С. 1). Невдоволення спричинив і вихід «*Štatistickej гошенке*», у якій не було зафіксовано українців серед громадян держави («Знов недогляд?» // Нове життя. – 1967. – № 32. – С. 1.) У цей же ж період в чехословацькому суспільстві починаються активні дискусії щодо національних меншин. Українська громада також досить активно на це відгукнулася й вимагала рівності українців серед інших народів ЧССР («Вірність – рівність» // Дружно вперед. – 1968. – № 4. – С. 3.). Однак, не дивлячись на те, що українська громада активно підтримала демократичні процеси в країні, ставлення до неї було не зовсім приязним з боку шовіністично налаштованих чехів та словаків. Гнівно зреагували журналісти газети «Нове життя» на агітацію в Словаччині проти українців статтею, подібною до Франкової, – «І ми в республіці!»: (Нове життя. – 1968. – № 31. – С.1,7).

Активно включившись в загальнодержавні демократизаційні процеси, українські медіа Чехословаччини втім у національному питанні вели дискусії довкола кількох визначальних тем: ролі Культурного Союзу Українських трудящих (КСУТ), органу найбільш впливових українських медіа в ЧССР; реабілітації українських установ, ліквідованих комуністами – Української народної ради Пряшівщини (створена 1 бе-

резня 1945 року на основі рішення делегатів з усіх русько-українських сіл ЧСР), Реферату українського шкільництва, Союзу молоді Карпат, Греко-католицької церкви та окремих колишніх діячів русинів-українців ЧСР; «нападки – зневажливого, а нерідко і шовіністичного характеру – словацької преси на адресу українців Словаччини та негідна поведінка заслуженої установи – Матиці словацької; оцінка політики КПЧ супроти української меншини після комуністичного перевороту з лютого 1948 до кінця 1968 років» [5, с. 20].

Реабілітаційні процеси, щоправда, проходили так, що викликали здивування та обурення в середовищі української громади. Про це свідчить і публікація «Реабілітація чи спекуляція?» (Нове життя) – 1968. – № 36). Найбільш суттєвою в контексті забезпечення прав української громади та створення умов для її національного розвитку в ЧСР була дискусія в ЗМІ щодо статусу КСУТу. Поштовхом до суперечок стало розширене засідання Президії ЦК КСУТ (11 березня 1968 р.), яке ухвалило «Звернення до українців-русинів Чехословаччини», в якому аналізувалася минула діяльність та ставилися певні вимоги на майбутнє. У «Зверненні» констатовалося, що «в період культу особи було ліквідовано Реферат українських шкіл, українські шкільні й освітні інспекторати, СМК, УНРП». З'ясувалося також, що «від самого початку існування КСУТ його статут не дозволяв засновувати організації КСУТ поза межами тодішнього Східнославацького краю. В той же час (у березні) оприлюднено і «Заяву Української філії Спілки словацьких письменників», яка розкритикувала ЦК КСУТ, котрий «ніколи не давав змоги боронитися представникам демократичної і демократизаційної течії в нашому житті від нападів численних п'ятолизів і прислужників догматичного начальства і ніколи не дозволяв друкувати критичні погляди на свою працю... Цей Союз був від самого заснування найпослідовнішим вартовим схематичного та догматичного культівського бачення розвитку нашого і суспільства... Сам ЦК КСУТ, властиво, став жертвою антидемократичних умов у цілому нашому краї» [5, с. 20 – 21]. Статут КСУТу не був юридично ухвалений державними органами ЧСР, а отже законодавчо, навіть у 1968 році, існував як нелегальна організація, хоч і єдина в державі, яка мала обстоювати національні інтереси української громади. Після жвавих дискусій у березні 1968 року в Празі все-таки було створено Організаційно-підготовчий комітет КСУТу для того, щоб приблизно 10 000 українців, що мешкали в Празі та довкола неї, також мали свою організацію.

Цькування українців через словацьку пресу та навіть через різного роду масові заходи мало тривалу історію, як на соціально-побутовому, так і державному рівні. Починаючи з кінця 40-х років минулого століття в українських селах через освітніх інспекторів зумисне поширювалася інформація, що, записавшись українцями, та, віддавши дітей до національних шкіл, селяни підписують собі вирок на примусову еміграцію вглиб Радянського Союзу, або навіть і в Сибір. Пам'ятаючи про переселення українців Східної Словаччини на територію Чехії, де їм не було створено належних побутових умов, не говорячи вже про збереження національних традицій, про сумні наслідки кооптації з СРСР, про трагічні наслідки для польських українців після операції «Вісла», значна частина українців оголошували себе словаками й віддавала дітей до словацьких шкіл. Більшість таких дій державних чиновників були напівлегальними й уряд відхрещувався від них, а при оприлюдненні кваліфікував їх як бешкет та самоуправство місцевої влади й акцентував на політиці братерства та інтернаціоналізму між народами республіки. Насправді такі діяння чітко регламентувалися таємними урядовими інструкціями, зміст яких почав оприлюднюватися в україномовній періодиці Словаччини лише на зламі ХХ -ХХІ століть.

А от першим інформаційно-урядовим поштовхом, який свого роду легалізував шовіністичні настрої в суспільстві та сприяв розгортанню дискусії та чвар довкола українського національного питання, стала публікація сумнозвісної «Резолюції Пре-

зидії ЦК КПС до ситуації в Пряшівському краї» (28 червня 1952 р.), в котрій засудили «головних носіїв українського буржуазного націоналізму, УНРП та всіх тодішніх (і майбутніх) представників русинів-українців, які б осмілились підняти свій голос за послідовне та справжнє вирішення українського національного питання в ЧССР» (див. «Нове життя». – 6 квітня 1968). Однак і до того «антиукраїнські нападки розпалювала преса, зокрема такі газети, як «Východoslovenské noviny», «Smena» і навіть орган ЦК КПС «Pravda». В одній з цих газет відверто мусувалася теза, що в Східній Словаччині взагалі немає українців, а русини – таке ж поняття, як шари шани або земплічани» [5, с. 22]

Поглиблення цього конфлікту було зумовлено тим, що КСУТ, як національно-культурницький та медійний орган, не зайняв належної, національно свідомої позиції, коли комуністична партія Словаччини на своїх форумах і через ЗМІ звинуватила русинів-українців ЧСР в «українському буржуазному націоналізмі», що дало привід у подальшому усіяко клеймувати та переслідувати представників української громади, особливо в середовищі української інтелігенції. Урядові газети почали публікувати матеріали, які принижували гідність словацьких українців, поставили під сумнів існування такої національності в країні взагалі, пропонували вивезти всіх, хто вважає себе українцем на територію СРСР. У контексті забезпечення культурно-національних прав народів ЧСР під час «Празької весни», коли було проголошено курс на демократизацію суспільства та побудову «соціалізму з людським обличчям», ситуація щодо української національної меншини виглядає парадоксальною. У той час, коли в чеських та словацьких газетах активно обговорюють демократизаційні процеси в суспільстві, побудова нових умов співжиття, у тому числі міжнаціонального, українці чомусь до уваги не беруться, більше того, – піддаються нищівній безпідставній критиці з боку різних верств словацького суспільства. У суспільній свідомості з корінного населення надумано твориться образ українця-ворога Словаччини. До прикладу, 4 квітня 1968 року вечір студентів педагогічного та філософського факультетів Пряшівського університету, присвячений визначному словацькому політику, соратнику Т.Масарика Міланові Штефаніку, перетворився в радикальну антиукраїнську акцію. Студенти і частина викладачів виступили проти прав української національної меншини в ЧССР, грубо ображали українців та пропонували замовити автобус і вивезти їх. «Хто з присутніх не погоджувався з таким розумінням демократії, повинен був покинути приміщення, що багато учасників вчора й зробили. Близько 50 студентів підписали резолюцію антиукраїнського спрямування і завершили зборище словацькою піснею «Ріж і рубай до крові». Про це з обуренням писала україномовна преса («Нове життя». – 10 квітня 1968).

Через публічні образи українського етносу Словаччини з боку різних чиновників та словацьких ЗМІ голова ЦК КСУТ М.Миндаш звернувся Відкритим листом до А. Дубчека, у якому висловив обурення ситуацією, яка склалася в державі довкола українців завдяки тому, що «з'являтися статті, голоси, замітки і дискусії, котрі не мали нічого спільного з інтернаціоналізмом» («Нове життя». – 17 серпня 1968). Однак А. Дубчек уже не зміг відповісти на звернення, оскільки невдовзі був вивезений радянськими військовими до Москви.

Інформаційно-культурне життя українців Словаччини у період застійних 70 – 80 років минулого століття особливо нічим не вирізнялося. Дисидентський рух, що існував у країні, загалом був малочисельним, суто інтелігентським і проповідував ідеї не політичного, а морального протистояння тоталітарній системі, висував правозахисні та економічні вимоги. Ні дисиденти, ні тим більше суспільство в цілому не були налаштовані на доконечні зміни. Водночас жорстко працювала державна система контролю за поглядами та висловлюваннями інтелігенції, як в ЗМІ, так і під час будь-яких публічних виступів. Тому цей період є ще й сумною смугою переслідуван-

ня відомих словацьких діячів, у тому числі й визначних українознавців Словаччини М.Мушинки, Ю.Бачі та ін.

Словацька україномовна періодика того часу, вимушено відійшовши від політичної проблематики, активно популяризує на своїх сторінках здобутки української літератури та культури, піднімає питання історії, етнографії тощо. Роки застою в україномовній періодиці Словаччини умовно можна назвати культурно-етнографічним періодом. Найбільш впливовим україномовним періодичним виданням Словаччини упродовж 50 років залишається газета «Нове життя». Своєю актуальною проблематикою та жвавістю викладу часопис сприяв навіть збільшенню дописувачів, яких упродовж 60 – 80 рр. ХХ ст. нараховувалось у межах двохсот. Проте з кінця 80-х років молодіжної тематики на сторінках «Нового життя» стає набагато менше, Союз молоді Карпат подає інформацію про свою діяльність нерегулярно, статті молоді та студентства на сторінках майже не з'являються. Сьогодні газета колине-коли публікує матеріали на молодіжну тематику під загальною рубрикою «Молодь». Публікації, щоправда часто стосуються не конкретних проблем україномовної молоді Словаччини, а мають глобальніший характер. Таким, до прикладу, є матеріал «Молодь в дії» тепер і у Словаччині», в якому йдеться про тренінг «Ініціатива молодих емігрантів», що проводився за ініціативи Союзу русинко-української молоді «Пласт» в Златій Інді, неподалік Кошиць, та зібрав представників різних молодіжних організацій із Молдови, Грузії, Сербії, Словаччини та України [9, с. 5].

В останні роки україномовна періодика в Словаччині переживає вкрай складні часи. Задеклароване урядом Словацької республіки фінансування україномовної преси, як ЗМІ національних меншин, вкрай низьке й нерегулярне. В кінці 2012 року редакція газети «Нове життя» з цього приводу констатувала: «Для багатьох читачів «Нового життя»... для широкої громадськості, ймовірно, буде великим здивуванням інформація, що з субсидій, призначених для підтримки акцій і видавання преси нашої національної меншини, досі не надійшов ні один цент... Наперекір цьому СРУСР до 26 вересня провів шість великих культурних акцій, один літній табір для дітей, видав три чверті номерів газети «Нове життя та дитячого часопису «Веселка» на загальну суму 61 350 євро – майже все на борг... Вже другий рік підряд ситуація повторюється... Але, якщо держава заявляє, що вона зацікавлена у розвитку культури меншин і має щирі наміри, то в такому разі вона повинна прийняти системні кроки в державних установах, які несуть відповідальність за фінансування національної культури»[12].

Таким чином, суспільно-політичні процеси, що відбувалися на території нинішньої Словаччини у другій половині ХХ, а особливо на межі ХХІ ст. приховано, поступово, але цілеспрямовано шкодили розвиткові україномовних медіа. Причини цьому були, як зовнішні так і внутрішні, серед цілої низки назвемо лише кілька: 1) як не парадоксально, але початок перебудови та гласності в СРСР, послабивши вплив на країні соціалістичного табору, породив у Словаччині не тільки державотворчі прагнення, що завершилися оксамитовою революцією, але й спричинився до реанімації ідеї русинства яка розколола українську громаду в цій країні на дві групи; 2) в умовах Чехо-Словацької держави українці сприймалися словацьким політикумом такими ж національно пригнобленими, як і словаки, а тому Братислава обстоювала права усього народонаселення республіки перед Прагою. Однак, набувши статус титульної нації внаслідок II-го етапу оксамитової революції (1993), словаки починають вбачати в етнічному чинникові загрозу національному суверенітету й змінюють національномовну, а потім й інформаційну політику (яскраве свідчення – загострення політичних стосунків з цього приводу з сусідньою Угорщиною); 3) активні асиміляційні процеси серед україномовного населення: звуження сфер ужитку української мови, закриття україномовних шкіл, різке зменшення людей, що назвали себе українцями під час

переписів та навпаки – зростання кількості словаків греко-католицького та православною (!) обряду; 4) нав'язування думки серед етнічних груп про престижність отримання повної середньої освіти не рідною, а словацькою мовою (для розширення можливостей маневру під час вступу до вишів та обрання майбутнього професії); 5) створення інформаційного міфу, про те, що претензії щодо забезпечення прав національних меншин становлять загрозу національній безпеці Словаччини, як зсередини країни, так і з боку недоброзичливих країн-сусідів; 6) інформаційна підтримка суспільного стереотипу, що майже всі громадяни України потенційні злочинці, або причетні до кримінальних українсько-російських угруповань рекетирів, які справді діяли на території Словаччини в 90-х рр. XX ст. тощо. Ці та ряд інших обставин створювало та продовжують створювати такі суспільні умови, коли зголошуватися українцем стає не вигідно.

Висновки. Як підсумок зазначимо, що в останні 20 років український спектр інформаційному просторі Словаччини значно звузився. І це рівною мірою стосується, як газетно-журнальних видань, так і радіо- й телевізійних програм. З друкованих україномовних періодичних видань в інформаційному просторі нинішньої Словаччини залишилися газета-двотижневик «Нове життя», літературно-мистецький та публіцистичний журнал «Дукля» й журнал-двотижневик для русинсько-українських дітей «Веселка». В останні роки перестав виходити громадсько-політичний та літературно-художній журнал «Дружно вперед». Українське журналістичкознавство слабо переймається проблемами розвитку та специфікою функціонування україномовної періодики сусідньої країни. Водночас відрадно, що недавно зявилося дисертаційне дослідження, присвячене організаційним, проблемно-тематичним та жанровим аспектам журналу «Дукля» [8], який продовжує існувати в інформаційному просторі Словаччини як літературно-художнє видання для тамтешніх українців. Сучасні ж реалії в Словаччині, що дедалі більше ускладнюють можливість забезпечення прав української національної меншини в сусідній державі, у тому числі й право отримувати інформацію та здобувати освіту рідною мовою, потребують цілого комплексу заходів, як з боку уряду Словацької Республіки, так і з боку Української держави.

Список літератури

1. Бача Ю. Чому, коли і як?: Запитання й відповіді з історії культури русинів-українців Чехословаччини. – Вид. 3-е, перероб. та допов. / Юрій Бача, Андрій Ковач, Микола Штець/ Підготував Ю. Бача. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2008. – 84 с.
2. Белей Л.О. Затоплені асиміляцією. Історія українців Словаччини: від незнання до безпам'ятства / Любомир Белей // Український тиждень, 18.02.2011.
3. Голена Й. Художня література на сторінках «Колокольчика-Дзвіночка» (До 40-річчя з дня виходу в світ першого номера журналу) / Й. Голена // Дукля. – 1987. – № 5. – С. 53–58.
4. Гондор Ф. «Дуклі» 10 років / Ф. Гондор // Дукля. – 1963. – № 1. – С. 5–10.
5. Гвань І. За еден кінець мож би нам потягнути: «Празька весна» 1968 р. в житті українців ЧСР/ Іван Гвань. – Український журнал. – № 5. – 2008. – С. 20 – 25.
6. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867 – 1944 рр): Історико-бібліографічне дослідження / Василь Габор. – Львів, 2003. – 564 с.
7. Копчак В. На добрій дорозі/ Віктор Копчак // Нове життя. – 1961. – № 32 – 12 серпня. – С. 1-2.
8. Кушнір О.В. Журнал «Дукля» (Словаччина, 1953–2004 рр.): організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти / Автореферат дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій/ Кушнір О.В. – Київ, 2008 – 27 с.

8. Літвішко О. «Молодь в дії тепер і у Словаччині» / Олена Літвішко // Нове життя. – 2012. – № 21. – 12 жовтня – С. 5.

9. Сенько І.М. Земля з іменем: Краєзнавчі студії/ Іван Сенько. – Ужгород: Патент, 1998. – 160 с.

Українці живуть у Словаччині скільки себе пам'ятають ... [електронний ресурс]. / режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/47307>

Фінансування культури національних меншин – Quo Vadis// Нове життя. – 2012. – № 20 (3350). – 28 вересня – С. 1.

Ярмиш Ю.Ф. Українці Словаччини і Чехії на сторінках журналу «Українська діаспора» та видавництва «Інтел»/ Ярмиш Юрій/ Актуальні проблеми журналістики: Збірник наукових праць. – Ужгород: МП «Ліра», 2001. – С. 240 – 243.

Mušinka M, Mušinka A. Narodnostna menšina pred zánikom?/ Mikulaš Mušinka, Alexander Mušinka. – Prešov, 2011. – 618 s.

10. Follrichová M. Fakty z histórie ukrajinskej žurnalistiky v Československu /Ve-decký zborník - č. 11/ Mária Follrichová. – Prešov, KZUP CSSR. – 1986. – s. 117 -131.

Бидзиля Ю.М. Проблемы функционирования украиноязычной прессы в Словакии (середина XX – начало XXI века) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 3 – С.96-105

В статье проанализирован процесс зарождения, развития и проблемы современного функционирования украиноязычной прессы в Словакии.

Ключевые слова: *масс-медиа, информационное пространство, информационная политика, пресса этнических групп, этническая самоидентификация*

Bidzilya Y. The Problems functioning of the Ukrainian press Slovakia (mid 20-21st century) // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.96-105

The article analyzed the process of origin, development and problem of the contemporary functioning of the Ukrainian press in Slovakia.

Key words: *mass-media, information space, information policy, the press of ethnic groups, the ethnic self-identification.*

Поступила до редакції 07.09. 2013 р.